

Bedankt voor het downloaden van dit artikel. De artikelen uit de (online)tijdschriften van Uitgeverij Boom zijn auteursrechtelijk beschermd. U kunt er natuurlijk uit citeren (voorzien van een bronvermelding) maar voor reproductie in welke vorm dan ook moet toestemming aan de uitgever worden gevraagd.

Boom

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet van 1912 gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch door fotokopieën, opnamen of enig andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor zover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikelen 16h t/m 16m Auteurswet 1912 jo. Besluit van 27 november 2002, Stb 575, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoeding te voldoen aan de Stichting Reprorecht te Hoofddorp (postbus 3060, 2130 KB, www.reprorecht.nl) of contact op te nemen met de uitgever voor het treffen van een rechtstreekse regeling in de zin van art. 16l, vijfde lid, Auteurswet 1912.

Voor het overnemen van gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16, Auteurswet 1912) kan men zich wenden tot de Stichting PRO (Stichting Publicatie- en Reproductierechten, postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.cedar.nl/pro).

No part of this book may be reproduced in any way whatsoever without the written permission of the publisher.

info@boomamsterdam.nl
www.boomuitgeversamsterdam.nl

RECENSIES, REPLIEKEN EN DUPLIEKEN

In deze rubriek worden zowel methodologieboeken besproken als onderzoeksrapportages, bij voorkeur van Nederlandstalige auteurs. Auteurs krijgen de gelegenheid om op een recensie te reageren. Op de website www.kwalon.nl worden regelmatig boeken ter recensie aangeboden. Wie een boek wil bespreken (al dan niet uit dat aanbod), kan zich richten tot Reinoud Bosch, reinoudbosch@hotmail.com.

Hoeveel kennis kunnen sociale wetenschappers claimen?

Het waarderelevantiekader als gidsend licht

Lars Breuls & Marijke Van Buggenhout*

Martyn Hammersley, *The limits of social science: Causal explanation and value relevance*, London: Sage, 2014, 192 pp., ISBN 978-1-4462-8750-7, € 36,61 (pbk).

Hammersley zet zich in zijn boek af tegen de opvatting dat onderzoek binnen de sociale wetenschappen een impact moet hebben op maatschappij of economie. Deze opvatting leeft tegenwoordig bij beleidsmakers, praktijkmensen en het bredere publiek: zij aarzelen vervolgens niet om openlijk de praktische meerwaarde van de ‘zachte’ wetenschappen in twijfel te trekken. Ook binnen de sociale wetenschappen zelf, meer bepaald binnen de ‘kritische’ wetenschapsstromingen, wordt de praktische impact van onderzoek als een belangrijk element ter waardering van het onderzoek naar voren geschoven. Uit Hammersleys verzet tegen deze stelling volgt de centrale vraagstelling van het boek: ‘*What kinds of authoritative knowledge can social science [then] legitimately claim to produce?*’ (p. 12). Zijn kernbetoog luidt dat sociale wetenschappers autoriteit kunnen claimen in die zin dat wetenschap, door middel van rigoureuus onderzoek, kennis produceert waarvan de vermoedelijke validiteit (*likely validity*) een redelijk hoge grens overschrijdt. Dat maakt deze kennis bovendien betrouwbaarder dan kennis die buiten het wetenschapsbedrijf is geproduceerd. Tegelijkertijd benadrukt Hammersley dat er grenzen zijn aan de kennis die sociaalwetenschappelijk onderzoek kan voortbrengen. Hij verwijst in dat verband naar twee belangrijke debatten die reeds een lange voorgeschiedenis kennen, met name a) de vraag of er op basis van sociaalwetenschappelijk onderzoek causaliteitsclaims geformuleerd kunnen worden (*causal explanation*) en b) de vraag welke plaats waardeoordelen binnen sociaalwetenschappelijk onderzoek kunnen inne-

* Lars Breuls MSc is criminoloog en werkt als onderzoeker bij de onderzoeksgroep Crime & Society van de Vrije Universiteit Brussel. E-mail: Lars.Breuls@vub.ac.be.
Marijke Van Buggenhout MSc is criminoloog en werkt als onderzoeker bij de onderzoeksgroep Crime & Society van de Vrije Universiteit Brussel. E-mail: Marijke.Van.Buggenhout@vub.ac.be.

men (*value relevance*). Hoe deze twee vraagstukken verder samenhangen, blijft na het lezen van de inleiding nog vaag. Wel wordt reeds duidelijk dat het principe van waardevrije wetenschap, geformuleerd door Max Weber, een belangrijke rol zal innemen bij het beantwoorden van deze vraagstukken. Een herwaardering van Webers concept is volgens Hammersley immers aan de orde.

Opbouw van het boek

Het boek vangt aan met een bespreking van de evolutie die het causaliteitsvraagstuk binnen de kwalitatieve wetenschapsbeoefening doormaakte: van expliciet gebruik van causale verklaringen aan het begin van de twintigste eeuw naar een distantiëring ervan binnen het kwalitatieve sociaalwetenschappelijke onderzoek vandaag. Toch toont Hammersley met behulp van verschillende voorbeelden aan dat kwalitatieve onderzoekers zich ook nu nog doorgaans beroepen op de idee dat causale relaties in de sociale wereld opereren (o.a. door woordgebruik zoals 'vormt', 'leidt tot', ...). Doordat dit impliciet gebeurt, hanteren zij evenwel zelden op systematische wijze het gehele arsenaal aan strategieën om causale interpretaties te ontwikkelen en te testen. Hammersley schuift *within-case*- en *cross-case*-analyse naar voren als empirische strategieën om causale relaties te ontdekken en hun validiteit te toetsen. Bovendien benadrukt hij de complementariteit van kwalitatieve en kwantitatieve onderzoeksmethoden.

Vervolgens maakt Hammersley in hoofdstuk 2 een onderscheid tussen *theorizing* en *explaining*. Refererend aan het model van de natuurwetenschappen stelt hij dat het succesvol uitvoeren van experimenten afhangt van de mogelijkheid om de relevante factoren voor een causale relatie te isoleren. Dit vereist echter dat een relatief klein aantal factoren wordt geacht de bestudeerde uitkomst te bepalen. Deze voorwaarde is binnen de sociale wetenschappen niet vervuld, waardoor het niet mogelijk is om theorieën te ontwikkelen die een algemene geldingskracht kennen. De sociale wetenschapper dient zich, aldus Hammersley, te beperken tot het verklaren van particuliere fenomenen in welbepaalde situaties. De vraag rijst dan echter hoe de sociale wetenschapper dient om te gaan met dit contextuele karakter van verklaringen.

Het is bij het beantwoorden van die vraag dat het verband tussen de centrale vraagstukken in het boek (het causaliteitsvraagstuk enerzijds en de rol van waardeoordelen anderzijds) voor het eerst expliciet wordt gelegd. Hiervoor wordt er teruggerepen naar de wetenschapsopvattingen van Weber. Hammersley onderschrijft diens concept waardeneutraliteit en onderstreept dat een foutieve interpretatie ervan aan de basis lag van de kritieken die het concept te verduren kreeg. Weber beoogde enkel dat conclusies van wetenschap zich moeten beperken tot feitelijke uitspraken, alsook dat de beïnvloeding van het onderzoeksproces door eigen waardeoordelen zo veel mogelijk beperkt moet blijven. Bovendien, en belangrijk in het licht van het contextuele karakter van de verklaringswijze, erkent Weber dat er vooraf aan het uitvoeren van het wetenschappelijk onderzoek een waarderelevantiekader (*value-relevance framework*) wordt aangenomen door de onderzoeker. Op die manier kan er uit een veelheid aan potentiële oorzaken de relevante oorzaken

voor de particuliere studie gekozen worden, afhankelijk van de voorkeuren van de onderzoeker.

In hoofdstuk 4 onderwerpt Hammersley het kritisch realisme, een kritische stroming binnen de sociale wetenschappen, aan een evaluatie op basis van zijn in de voorgaande hoofdstukken uiteengezette redeneringen. Een kritisch realistische wetenschapsopvatting, *'deriving a conclusion about what is wrong, and perhaps also about what ought to be done, solely from a statement about what is the case'* (p. 85), faalt volgens Hammersley in die zin dat de autoriteit wordt toegekend aan wetenschappers, op basis van cognitieve en niet-cognitieve argumenten, om te bepalen wat goed of slecht is in de situaties die het voorwerp van hun onderzoek uitmaken.

De vooralsnog abstracte redeneringen van Hammersley worden in hoofdstukken 5 en 6 toegepast op twee concrete voorbeelden. Deze hoofdstukken, waarin Hammersley enkele pertinente kanttekeningen bij concrete onderzoekspraktijken plaatst, vormen een welkome afwisseling met het meer theoretische betoog in de voorgaande delen. In hoofdstuk 5 beargumenteert en illustreert Hammersley aan de hand van voorbeelden dat de grenzen van antwoorden op sociaalwetenschappelijke vraagstukken slechts zelden geëxpliciteerd en gerespecteerd worden. In hoofdstuk 6 tempert Hammersley dan weer de verwachtingen die men van sociale wetenschappers in het publieke domein kan en mag hebben aan de hand van een heldere en bij momenten confronterende analyse van de reacties van sociale wetenschappers na de rellen in verschillende steden in het Verenigd Koninkrijk in 2011. Hammersley beargumenteert overtuigend dat de aard van de verklaringen, aangedragen door wetenschappers, niet afweek van de verklaringen door politici, journalisten en het bredere publiek. Wat ontbreekt in de reacties van de wetenschappers, stelt Hammersley, is een gedegen analyse. De media hengelden onmiddellijk na de rellen naar reacties, die sociale wetenschappers vervolgens prompt aanleverden. Nochtans zou juist een rigoureuze toepassing van onderzoeksmethoden de sociale wetenschap moeten kenmerken, zo haalde Hammersley reeds in zijn inleiding aan. Het *on the spot* aanleveren van verklaringen past niet binnen deze wetenschapsopvatting.

In de epiloog van het boek vat Hammersley zijn betoog kort samen. Hij benadrukt bovendien dat hij politiek activisme, het evalueren van praktijken of het aanleveren van beleidsaanbevelingen waardevolle activiteiten vindt. Hij betoogt dan ook dat sociale wetenschappers deze activiteiten zeker zouden mogen uitoefenen. Wel besluit hij dat ze dit alleen vanuit een andere rol dan als sociale wetenschapper kunnen doen, en dat zij bovendien dienen te expliciteren dat hun waardeoordelen niet voortvloeien uit hun onderzoeksresultaten.

Evaluatie

Hammersley levert met zijn boek zonder twijfel een uitdagende blik op huidige spanningsvelden die de sociale wetenschappen kenmerken. Zijn betoog is bijzonder to the point bij de bespreking van de invloed die waardeoordelen kunnen hebben binnen het sociaalwetenschappelijke onderzoek. Het pleidooi voor een explicitering van het waarderelevantiekader dat de grondslag vormt voor de keuze van onder-

zoeksvragen, werkt overtuigend. Als criminologen, die zich eveneens op het terrein van de rechtsgeleerdheid – bij uitstek een normatieve aangelegenheid – durven begeven, stellen we ons evenwel vragen bij de soms extreem relativistische positie die Hammersley ten aanzien van waardeoordelen inneemt. Zo zijn we ervan overtuigd dat bepaalde normen, in het bijzonder mensenrechten, een geschikte leidraad kunnen vormen in het evalueren van bestudeerde praktijken. Deze bedenking belet echter niet dat Hammersleys eis voor explicitering van deze stellingname overeind blijft.

De analyse en herwaardering van Webers werk en in het bijzonder diens concept waardenneutraliteit vormt de kern van het boek en is zeer gedegen. Het betoog wordt echter voornamelijk op het theoretische niveau gevoerd. Wat enigszins ontbreekt, is een bespreking van hoe deze abstracte principes bij het uitvoeren van (kwalitatief) onderzoek daadwerkelijk in de praktijk kunnen worden gebracht. Eenzelfde opmerking gaat op voor de empirische strategieën die door Hammersley geopperd worden om causale relaties te ontdekken. Het blijft onduidelijk hoe *within-case*- en *cross-case*-analyse in de praktijk kunnen en moeten worden uitgevoerd. Bovendien neemt Hammersley voornamelijk de rol in van beoordelaar van de sociale wetenschappen, maar de legitimering voor zijn eigen interpretaties wordt daarbij als (te) vanzelfsprekend geacht.

Het grootste punt van kritiek is evenwel dat Hammersley er niet in slaagt om de intentie geformuleerd in de inleiding waar te maken. In een context waar een economische en maatschappelijke impact van sociaalwetenschappelijk onderzoek verwacht wordt, zou een explicitering van de grenzen van de sociale wetenschappen deze verwachtingen kunnen temperen, zo beargumenteert hij nog in de inleiding. Nochtans kan zijn stelling dat waardeoordelen van de onderzoeker een belangrijke rol spelen in het bepalen van onderzoekswaardige onderzoeksvragen perfect verzoend worden met de huidige, in het boek geproblematiseerde context. Hammersley geeft zelf in hoofdstuk 2 aan dat *'questions remain about how researchers ought to decide which value-relevance framework to adopt in a study, or indeed about whether this is always a decision that they should make'* (p. 63). Volgens deze zienswijze kan een markt- of beleidsgerichte sociale wetenschapper zijn onderzoek bijgevolg zonder problemen richten, en zelfs laten richten, op eenvoudig beheersbare (en dus voor het beleid interessante) factoren.

Ondanks deze bedenkingen blijft het boek een aanrader voor sociale wetenschappers, ook – en vooral – voor 'kritische' wetenschappers die vermoedelijk een tegengestelde wetenschapsopvatting verdedigen. Het lijkt interessant dat zij in dialoog of debat treden met de door Hammersley uitgewerkte redeneringen. Verdere reflecties over de noodzakelijkheid van causaliteitsclaims en de rol van waardeoordelen zal de sociale wetenschappen hoe dan ook eerder versterken dan limiteren.